

GÖÇMEN İLİŞKİLER AĞININ ULUSÖTESİ GÖÇE ETKİSİ: BELÇİKA'DAKİ EMİRDAĞLILAR ÖRNEĞİ*

Gülhan YAMAN

Özet: II. Dünya Savaşının ardından iş gücü açığının ortaya çıktığı Batı Avrupa ülkelerinden biri de Belçika'dır. Bu ülkeye yönelik olarak 1960'larda işçi göçleriyle başlayan, 1973'ten sonra ise aile birleşimi ve aile kurma kanalıyla devam eden üç aşamalı göç sürecinde, göçmen ilişkiler ağının önemli bir rolü ve etkisi vardır. Göç zincirinin son halkası olan ulusötesi evlilikler de ilişkiler ağının önemli bir formunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Afyon-Emirdağ ilçesinden Belçika'ya gerçekleşen ulusötesi göçte göçmen ilişkiler ağının rolü ve önemi ele alınmaktadır. Nitel araştırma metodolojisinin kullanıldığı bu çalışmada, Belçika ve Emirdağ'da toplam 75 katılımcı ve 17 kanaat önderi ile görüşülmüştür. Elde edilen veriler ana kategoriler ve alt temalar bağlamında değerlendirilerek yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Göç, göçmenlik, ulusötesi göç, evlilik yoluyla göç, aile birleşimi, Belçika, Emirdağ.

Effect of Migrant Relations Network to Transnational Migration: Sample of Emirdağ People in Belgium

Abstract: After World War II, Belgium was one of the countries where manpower deficit had occurred. There is an important role and impact of migrant relations network in three-step migration process that started with labor migration in 1960s and has continued through family reunification and marriage after 1973 to this country. Transnational marriages, which are the last link of migration chain, are also an important form of relations network. In this study, the role and importance of migrant relations network in transnational migration which took place from Afyon Emirdağ to Belgium are discussed. In this study which is carried out done through qualitative methodology, 75 participants and 17 opinion leaders were interviewed in total from both Emirdağ and Belgium. Obtained data are interpreted by assessing in the context of main categories and sub-themes.

Key words: Migration, immigration, transnational migration, migration through marriage, family reunification, Belgium, Emirdağ.

---

* Bu makale, "Evlilik Yoluyla Afyon-Emirdağ'dan Belçika'ya Gerçekleşen Göçler ve Yaşanan Süreçler" (Yaman, 2012) adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkeleri, endüstriyel yapı içerisinde oluşan iş gücü açığının giderilebilmesi için çeşitli ülkelerle iş gücü anlaşmaları imzalamışlardır. Bu kapsamda, Belçika ile Türkiye arasında 1964'te imzalanan iş gücü anlaşmasıyla birlikte, Türkiye'den Belçika'ya yoğun bir göç akımı başlamıştır. Sonraki süreçte aile birleşimi ve aile kurma kanalıyla devam eden göç dalgası Belçika'da Türk nüfusunun devamlı artmasına yol açmıştır.

Bölge ve topluluklar üzerine kurulmuş federal bir devlet olan Belçika'da üç toplum ve üç bölge vardır. Kültür ve dil esasına dayalı olarak var olan toplumlar; Flamanlar, Valonlar ve Almanca konuşan toplumlardır. Bölgeler ise; Flaman Bölgesi, Valon Bölgesi ve Brüksel Başkent Bölgesi'dir. Ülkenin 2013 yılındaki nüfusu; 11.161.642'dir¹. Türkiye Cumhuriyeti Brüksel Büyükelçiliği verilerine göre, elçiliğe kayıtlı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayısı 2007 yılı sonu itibarıyla 187.700'dür² ve bu nüfusun %78,4'ü (147.192 kişi) çifte vatandaşlık hakkına sahiptir. Günümüzde Belçika'daki Türk nüfusunun 200.000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Belçika'da yaşayan Türklerin önemli bir kısmı akraba veya hemşehridir. Bu duruma yol açan sebep ise, Türkiye'de aynı bölgeden Belçika'ya giden göçmenlerin Belçika'da yine belirli bölgelerde yoğunlaşmış olmalarıdır. Örneğin; Brüksel ve Gent'te yaşayanların büyük çoğunluğu, Emirdağ ilçesinden göç edenlerden oluşmaktadır (Kaya ve Kentel, 2008, s. 64).

Afyon ilinin kuzey batısında yer alan ve sanayi alanındaki faaliyetlerin fazla gelişmemesi nedeniyle gerek yurt içindeki sanayisi gelişmiş şehirlere gerekse iş gücü anlaşmaları çerçevesinde Batı Avrupa'ya önemli oranda göç veren Emirdağ ilçesinden göç hareketinin en yoğun biçimde yaşandığı ülke Belçika'dır³. Reniers (2000, s. 71)'in de ifade ettiği biçimde, Belçika'ya Türk göçlerinin neredeyse üçte biri Afyon'dan, özellikle de Emirdağ ilçesinden yapılmaktadır.

1964 yılında Belçika-Türkiye arasında imzalanan iş gücü anlaşmasının ardından Belçika'ya gerçekleşen göçler nedeniyle ilçe nüfusu önemli oranda azalmıştır. 1965 yılında 74.808 olan ilçe nüfusu, sürekli azalarak 2011 yılında 40.936'ya

¹ Eurostat, 2014.

² “Bu sayı, Belçika vatandaşlığına geçmemiş olan Türkler, Belçika vatandaşlığına sonradan başvurarak elde eden Türkler ile doğuştan Belçika vatandaşı olan ve Türkiye Cumhuriyeti Brüksel Büyükelçiliği'ne başvurarak Türkiye Cumhuriyeti nüfus kâğıdını alan Türk çocuklarının kayıtlarını kapsamaktadır” (Gelekçi ve Köse, 2009, ss. 64, 90).

³ Afyon Emirdağ ilçesinden en fazla göç alan ülke olan Belçika'yı (36.620) sırasıyla Fransa (13.224), Hollanda (6.453), Almanya (1.865), İsviçre (672) ve İtalya (17) izlemektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2008 yılı verileri).

kadar gerilemiştir. Bu nüfusun 20.330'unu erkekler, 20.606'sını ise kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2012).

Afyon-Emirdağ ilçesinden 1960'ların başında işçi göçleriyle başlayan ve 1974'ten sonra "aile birleşimi"⁴, 1982 yılından sonra ise çoğunlukla "aile kurma"⁵ kanalıyla devam eden üç aşamalı göç süreci ve oluşan göç zincirinin anlaşılması hususunda göçmenlerin oluşturdukları ilişkiler ağının önemli bir işlevi bulunmaktadır. Belçika ve Emirdağ paralelinde oluşturulan bu ağlar, Emirdağ'da yaşayan her bireyin ulusötesi bağlara sahip olması veya bu vatandaşların her iki yerde birden yaşayan ve sürekli dolaşım hâlinde olan ulusötesi göçmenler olması durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada ilişkiler ağının ulusötesi göç hareketlerinin sürekliliği üzerindeki etkisi, gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen alan araştırmasından elde edilen nitel veriler çerçevesinde Belçika'daki Emirdağlılar örnekleminde hareketle ele alınıp incelenmiştir.

1. İlişkiler Ağı ve Ulusötesi Göç

İlişkiler ağı, göç edenler ile ana vatanında kalanlar arasında veya göç edilen yerdeki göçmenler arasında sürekli teması, iletişim ve etkileşimi sağlayan, göçü özendirmek suretiyle teşvik eden, göç etmenin risk ve maliyetlerini asgari düzeye indirerek göçü hızlandıran önemli bir sosyal sermaye niteliğindedir. Göç ve göçmenlik konusunda ortaya çıkan sorunlar tartışılırken dile getirilen göçmen ilişkiler ağı teorisi de göçün hızını ve sürekliliğini göçmenler arasındaki bu toplumsal ağlar vasıtasıyla açıklamaktadır. Buna göre "Göçmen ağları; göçmenleri, eski göçmenleri ve ana vatan ile göç edilen ülkedeki yerleşikleri, akrabalık, arkadaşlık, hemşehrilik ve ortak toplumsal kökenli bağlar aracılığıyla birbirine bağlayan kişilerarası ilişkiler kümesidir" (Massey, Arango, Hugo ve diğerleri, 2008, s. 42; Abadan-Unat, 2006, s. 34).

Küreselleşme süreciyle birlikte kitle iletişim ve ulaşım araçlarında yaşanan gelişmeler, ilk giden göçmenler ve ana vatanındaki potansiyel göçmenler arasındaki ilişkiler ağının güçlenmesine, böylelikle de göçün hızının artmasına ve sürekliliğine yol açmıştır. Bu bağlamda ulusötesi göç olgusunun da küreselleşme sürecine paralel olarak yaygınlaştığı ve ulusötesi göç teorilerinin göçün küreselleşmeyle birlikte aldığı yeni komplike yapıyı açıklamak üzere ortaya çıktığı söylenebilir. Ulusötesi göç, eş zamanlı olarak hem yeni yerleşilen

⁴ Aile birleşimi; "yasal olarak ikamet eden yabancıların, eşlerini ve on sekiz yaş altındaki çocuklarını yanlarına getirebilme hakkını" ifade etmektedir (Timmerman, Lodewyck ve Wets, 2009, s. 234).

⁵ Aile kurma yoluyla gerçekleşen göç; bu çalışma bağlamında "Avrupa'da yaşayan bir Türk ile ana vatanında yaşayan bir kişinin evlenmesi ve ana vatanındaki kişinin Avrupa'ya göç ederek yerleşmesi" şeklinde operasyonel hâle getirilmiştir.

ülke hem de ana vatan ile sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkilerin, temasların sürdürülmesiyle devamlılık kazanmaktadır.

Schiller, Bash ve Blanc (1995, s. 48); “ulusötesi göç” ve “ulusötesi göçmen” kavramlarını şu şekilde tanımlamaktadır:

Ulusötesi göç, göçmenlerin kökenlerinin bağlı olduğu ve yeni ikamet ettikleri ülkenin toplumlari ile bağlantılı eş zamanlı, çok boyutlu sosyal ilişkiler oluşturmaları ve sürdürmeleri sürecidir. Ulusötesi göç sürecinde göçmenler eş zamanlı olarak birden fazla toplumla bağlantılı şekilde varlıklarını devam ettirirler.

Ulusötesi göçmenler, uluslararası sınırlar ötesinde çoklu ve sürekli bağlantıları olan ve kamusal kimlikleri birden fazla ulus devletle ilişkili olan göçmenlerdir. Onlar artık misafir değildirlir; ikamet ettikleri ülkenin günlük yaşam modelleri, yerel özellikleri, ekonomik ve siyasi kurumları ile iç içe geçmişlerdir. Aynı zamanda, bağlantılarını sürdürerek, kurumlar inşa ederek, yerel ve ulusal olaylarından etkilenecek, ana vatanlarıyla hâlâ iç içe olmaya devam etmektedirler.

İnsanların tek bir kimlik, kültür veya vatandaşlık üzerinden değerlendirilemeyeceğini savunan ulusötesi göç teorileri, çok kültürlülüğe ve “insan sermayesi”nin önemine vurgu yapmaktadır. Kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda birden fazla toplumla bağlantılı şekilde varlığını sürdürme biçimi olan ulusötesi göçün en temel itici etkenlerinden biri, göçmen ilişkiler ağıdır. Göçmenler bu ağlar kanalıyla ulusötesi dolaşıma katılarak, birden fazla toplumla sosyo-kültürel ve ekonomik temaslarını sürdürmektedir.

Haug (2008, s. 588), potansiyel göçmenlerin göç edilecek ülkeye daha önceden yerleşmiş olan etnik topluluklar ve her yeni gelen göçmen tarafından güçlendirilmiş olan sosyal ağlardan yararlanabileceklerini ifade etmektedir. Göçmenlerin göç sürecinde yararlandıkları sosyal ilişkiler ağının, grupların ulusal koşullarına ve ortak sosyo-kültürel özelliklerine göre değişebileceğini vurgulayan Vertovec (2002, ss. 3-4), bu bağlamda yüksek eğitimli grupların daha çok kurumsal ağlardan; maddi durumu iyi olmayan vasıfsız göçmenlerin ise akrabalık, hemşehrilik ilişkilerinden yararlandıklarını belirtmiştir.

Göçmen “ağı içinde olma” ve bu ağa “bağlanma” konusunda farklı tanımlar mevcuttur. “Göç zinciri” veya “aile ve arkadaş etkisi” gibi farklı şekillerde adlandırılan göçmen ağlarını, “sosyal sermaye biçimi” olarak ilk tanımlayan kişi ise Massey’dir (Massey ve diğerleri, 2008, s. 43).

Göçmen ilişkiler ağı, uluslararası göçün sürdürülebilirliğini arttıran önemli bir sosyal mekanizmadır. Bu tür ağlara bağlılığı, insanların gerektiğinde yardım almak, iş bulmak gibi konularda başvurabilecekleri, aynı zamanda manevi bir destek kaynağı olan önemli bir toplumsal sermaye olarak niteleyen

Abadan-Unat, ilişkiler ağı teorisinin dayandığı varsayımları şu şekilde ifade etmektedir (Massey ve diğerleri, 2008'den akt: Abadan-Unat, 2006, ss. 34-36):

- a. Göçmen ilişkiler ağları, göç hareketini özendirmek suretiyle göç etme isteğini sürekli yaygınlaştırmaktadır.
- b. Ücret farklılığı önemini kaybetmekte, çünkü göçmen ilişkiler ağları göçün yol açtığı masrafları ve içerdiği rizikoları azaltmaktadır.
- c. Göçmen ilişkiler ağları, kurumsallaştıkları ölçüde sosyoekonomik açıdan daha az seçici olmakta, gönderen ülke topluluğunu daha fazla temsil etmektedirler.
- d. Göçmen ilişkiler ağları kurulduktan sonra, kabul eden ülkelerin hükümetleri bu akımı denetlemekte büyük zorluk çekmektedir. Benimsenen göç politikaları ne olursa olsun, göçmen örüntüler oluşmakta devam etmektedir.
- e. Göçmenlerle ailelerin birleşmesini hedefleyen politikalar göçmen ilişkiler ağlarını güçlendirmekte, zira belli bir ilişkiler ağına mensup olan üyelerinin aile bireylerine özel giriş hakkı tanımaktadırlar.

Aile bağlantılarının göçü mümkün kılan kültürel ve finansal sermayeyi sağladığını belirten Castles ve Miller (2008, s. 38), ortak kökene dayanan bu sosyal ağların göçün itici etkenlerinden biri olduğunu ve zincirleme bir göç sürecinin oluşmasındaki işlevsel rolünü şu ifadeleriyle desteklemektedirler:

Aileye veya ortak kökene dayanan ağlar barınma, iş bulma ve bürokratik işlemlerin halledilmesine yardımcı olur; kişisel sorunlar konusunda destek sağlar. Bu sosyal ağlar göçmenler ve aileleri açısından göç sürecinin güvenli ve daha kontrol edilebilir olmasını sağlar. Göç hareketleri bir kez başladığında artık kendi kendini sürdürebilir sosyal bir sürece dönüşür.

Dolayısıyla gerek iç göç, gerekse ulusötesi göç hareketlerine katılan ve bu sermaye birikiminden faydalanmak isteyen göçmenlerin aile, akrabalık veya hemşehrlik bağlarının bulunduğu bölgelere yerleşmek istemeleri, belirli toplumların veya hemşehrilerin bazı bölgelerde yoğun bir şekilde yerleşerek gettolar oluşturmalarına yol açmaktadır. İlk kuşak göçmenlerin gidilen ülkede oluşturdukları bu sosyo-kültürel ve ekonomik altyapı, göç zincirine sonradan dâhil olanlar açısından büyük önem arz etmektedir. Gidecekleri ülkede hangi sorunlarla karşılaşabilecekleri hakkında önceden bilgi sahibi olmak ve bu sorunları aşmaya yönelik yardım alabileceği, tecrübelerinden yararlanabileceği bir sosyal çevreye sahip olmak ulusötesi göçü besleyen en önemli kaynaktır.

Göçmen ağları, göç edenlere ana vatanlarıyla ilişki ve temaslarını sürdürme, böylelikle kültür ve geleneklerini koruyarak gelecek nesillere aktarma, sosyo-kültürel çevreye uyum sağlama, göç edilen ülkenin yasalarını ve sosyal haklarını öğrenerek karşılaşılabilecek sorunlarla ilgili olarak çözüm yolları bulma imkânı sağlamaktadır. Ayrıca dil sorunu, işsizlik gibi konularda yol gösterici olumlu işlevler üstlenerek göçün yaratacağı risk ve maliyetleri asgari düzeye indirmektedir.

Cederberg (2012, ss. 65, 67) ise, göçmen ağlarının bir diğer olumlu işlevinin, hâkim toplumun çeşitli kesimlerince dışlanma yaşayan göçmenler için birtakım fırsatlar ve destek sağlaması olduğunu belirtmekte; sosyal ağların yabancı bir ülkede istihdam kazanmak için giderek daha önemli hâle geldiğini vurgulamaktadır.

Fakat göçmen ağlarının bu tür olumlu işlev ve avantajlarının yanı sıra birtakım olumsuz işlevleri de bulunmaktadır. Portes (1998, s. 15), sosyal ağlar tarafından kuşatılmış bir çevrede yaşamın güçlü bir sosyal kontrol ve bireysel özgürlüklerin kısıtlanması, yabancıların dışlanması gibi birtakım sınırlandırmaları da beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Öte yandan bu ağlar, göç edilen ülkede yeniden bir araya gelerek gettolar hâlinde yaşayan ve kendi milletlerinden kişilere ait işletmelerde (etnik ekonomiler) çalışan göçmenlerin, dil öğrenme süreçlerinin yavaşlamasına, içinde yaşadıkları ülkenin sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik durumundan bağımsız bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır.

Yukarıda olumlu ve olumsuz işlevleri belirtilen ilişkiler ağının ulusötesi göç hareketlerinin ortaya çıkması ve sürdürülmesinde, hatta göç hareketine kimlerin katılacağına belirlenmesi hususunda oldukça önemli bir yeri vardır. Emirdağ'dan Belçika'ya gerçekleşen göçler de bu ilişkiler ağı kanalıyla zincirleme bir şekilde sürdürülmektedir. Dolayısıyla göçmenler için sosyal, kültürel ve ekonomik sermaye niteliğindeki bu ulusötesi bağlar, ulusötesi göçün devamlılığını sağlayan en önemli etkenlerden biridir.

2. Yöntem

“Evlilik Yoluyla Afyon-Emirdağ'dan Belçika'ya Gerçekleşen Göçler ve Yaşanan Süreçler” konulu yüksek lisans tez çalışması için Emirdağ ve Belçika'da yürütülen alan araştırması kapsamında, göçün nedenleri ve göç sürecinde yaşanan sorunların ortaya konması amacıyla katılımcılar cinsiyet, medeni durum ve göç etme biçimi esas alınarak seçilmiştir. Bu çerçevede Emirdağ'dan Belçika'ya evlilik yoluyla göç edenler ile Emirdağ'dan evlilik yoluyla eşini Belçika'ya götürülenler ağırlıklı olmak üzere, Belçika'dan Emirdağ'a geri dönüşe ilişkin düşüncelerin ortaya konulabilmesi için işçi olarak veya aile birleşimi yoluyla göç eden kişilerle de görüşülmüştür. Bu kapsamda amaçlı örnekleme tekniği ile seçilmiş olan Emirdağlı göçmenlerden görüşmeyi kabul eden toplam 75 katılımcı ve konuya ilişkin derinlemesine bilgilere ulaşmak amacıyla 17 kanaat önderi ile temas sağlanmış; Emirdağ'da 54 katılımcı ve 7 kanaat önderi, Belçika'da ise 21 katılımcı ve 10 kanaat önderi ile görüşme yapılmıştır. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların 54'ü (%72) evlilik yoluyla, 10'u (%13.4) aile birleşimi yoluyla, 7'si (%9.3) işçi olarak, 4'ü (%5.3) ise turist olarak Belçika'ya gidenlerden oluşmaktadır.

Katılımcıların özellikleri ise şu şekildedir: Katılımcıların 32'si kadın, 43'ü erkeklerden oluşmaktadır. Kadın katılımcıların 25'i evli, 7'si eşinden ayrılmıştır. Erkek katılımcıların ise 37'si evli, 6'sı eşinden ayrılmıştır. Evlenme şekline göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların 56'sının görücü usulüyle, 19'unun ise tanışarak evlendikleri görülmektedir. Katılımcıların %93,3 oranında büyük çoğunluğunun Türkiye'de eğitim almış olduğu ve bu kişilerin 36'sının (%48) ilkökul, 18'inin (%24) ortaokul ve 15'inin (%20) lise mezunu olduğu, dolayısıyla göç edenlerin büyük çoğunluğunun eğitim düzeyinin düşük olduğu dikkat çekmektedir. Belçika'nın çifte vatandaşlığa izin veren bir politika izliyor olması ve sosyal haklardan yararlanabilmek gibi çeşitli etkenler, Belçika'da çifte vatandaşlık oranının yüksek olmasında önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda araştırma kapsamındaki 15 katılımcının (%20) T.C. vatandaşlığına, 60 katılımcının (%80) ise çifte vatandaşlığa sahip olduğu görülmektedir. Son yasal düzenlemeler ile birlikte, vatandaşlık sürecine ilişkin belirli koşullar getirilmiştir (Yaman, 2012, ss. 7-8).

Nitel araştırma metodolojisinin kullanıldığı bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme ve odak grup görüşmesi tekniklerinden faydalanılarak veriler toplanmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiş, ses kayıt cihazının kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda ise not alma tekniğine başvurulmuştur. Görüşmelerden elde edilen veriler deşifre edilerek word belgesine aktarıldıktan sonra, araştırmanın temel problemi çerçevesinde ana kategorilere ve temalara ayrılarak değerlendirilmiştir.

3. Bulgular

Göçmen ağlarının ulusötesi göçlerin devamının sağlanmasında önemli bir etkisi bulunmaktadır. İlişkiler ağı teorisinin dayandığı varsayımlardan ilki; göçmen ilişkiler ağının, göç hareketini özendirme suretiyle göç etme isteğini sürekli yaygınlaştırmasıdır. Emirdağ'dan Belçika'ya göç eden insanların oluşturdukları toplumsal ağlar da göç sürecini maddi ve manevi anlamda kolaylaştırarak, Emirdağ'da yaşayan insanları göç etmeye teşvik etmektedir. Sonradan gelenlerin büyük sıkıntılar yaşayarak önemli tecrübeler edinmiş öncü gruplar tarafından karşılanarak yerleşim yerlerine götürülmesi, iş bulunması, çocukların okullara kaydı, resmî kuruluşlara başvurularında yardımcı olunması gibi destekler, göçmenlere maddi ve manevi açıdan çok önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Belçika'daki Türk göçmenlerin büyük çoğunluğunun Afyon'un Emirdağ ilçesinden göç edenlerden oluşması ve hatta bazı bölgelerin göçmenlerin kökeninin dayandığı yerin adı ile bilinmesi [örneğin; Brüksel'de Schaerbeek / "Chaussée de Haecht" (Emirdağ Sokağı) olarak anılmaktadır], ilişkiler ağının ulusötesi göçü teşvik etme hususundaki işlevinin önemli bir göstergesidir.

Ulusötesi ilişkiler ağının, göç alan ülkelerin özellikle göç olanaklarını kısıtladığı dönemde daha değerli hâle geldiğine dikkat çeken Reniers (2000, s. 71), bu ağların, göçmen toplulukların kültürel değerlerini korumalarını sağladığını, ayrıca uluslararası evlilikler ve yeni göçleri de kolaylaştırdığını ifade etmektedir.

Bu çalışmada, göçmen ilişkiler ağının Emirdağ'dan Belçika'ya gerçekleşen ulusötesi göçün sürekliliğini sağlamasında rol oynayan etkenler; ilişkiler ağının göçün yol açtığı risk ve maliyetleri azaltması, ulusötesi evlilikler ve sosyal çevre (aile, akraba, hemşehri) bağları başlıkları altında incelenmiştir.

3.1. İlişkiler Ağının Göçün Risk ve Maliyetlerini Azaltması

Sosyal sermayenin bir biçimini teşkil etmekte olan göçmen ilişkiler ağı, göç hareketinin maliyet ve risklerini azaltarak, göçten beklenen net getirileri artırdığı için ulusötesi göçün de olasılığını artırmaktadır. Göçmenlerin, vardıkları yerde istihdam ve diğer konularda yardım almak için akrabalık ve dostluk bağlarını kullanmaları, göçün olası maliyetlerini önemli ölçüde düşürmektedir (Fernandes ve Paul, 2011, s. 67). Göç sürecine katılan ilk kuşak göçmenlerin yararlanabilecekleri herhangi bir sosyal veya ekonomik sermayeleri bulunmazken, öncü göçmenleri takip eden sonraki kuşak göçmenler için mevcut sosyal ağlar göçün beraberinde getirdiği risk ve maliyetleri önemli ölçüde azaltmaktadır. Bunun bir sonucu olarak göç kararının hane halkı tarafından da desteklenmesi, etnik ekonomide iş bulma imkânı ve dil bilmemek nedeniyle karşılaşılabilecek sorunların ilişkiler ağı kanalıyla aşılabilecek olması, ulusötesi göçlerin artarak büyümesine ve hız kazanmasına yol açmaktadır.

Hane Halkının Göç Kararını Desteklemesi

Göçün yol açtığı masraflar ve uyum sorunlarını asgari düzeye indiren göçmen ilişkiler ağı, bireylerin göç kararını hane halkının da desteklemesine, hatta bu karara öncülük etmesine yol açmaktadır. Castles ve Miller (2008, s. 38); hızlı değişimin yaşandığı dönemlerde, ailelerin gelirlerini artırarak ekonomik dengelerini sağlayabilmek amacıyla bir veya daha fazla üyesini çalışmak için başka bir ülke veya bölgeye gönderme kararı alabileceğini ve ailenin çıkarları doğrultusunda alınan bu kararlara gençlerin itaat etmesinin beklendiğini belirtmektedir. Abadan-Unat (2006, s. 25) da; hane halkının, ekonomik dengesizlik yaşandığı dönemlerde gelirini göç eden bireylerin maddi desteği sayesinde dengelediğini belirtmektedir. Hane halkı gelirini artırmaya bile ailenin girişimleriyle yeni gelir kaynakları oluşturabilmesi sebebiyle uluslararası göçü destekleyebilir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan Emirdağ'dan Belçika'ya ulusötesi evlilik yoluyla yapılan göçlerde de aile halkının, çocuklarının evlilik yoluyla yurt dışına göç etmesi hususunda yönlendirici etkisi bulunmaktadır. Aileler yurt

dışına göçü, refaha göç olarak algılamakta ve aile üyelerinden birinin yurt dışında bulunmasının aile halkına da ekonomik anlamda fayda sağlayacağını düşünmekte, ayrıca çocuklarının daha iyi bir hayata kavuşacaklarına inanmaktadırlar. Hane halkının bu kararı desteklemesinde ise Belçika'ya daha önce göç etmiş olan akraba veya yakınlar tarafından oluşturulan ağlar önemli rol oynamaktadır. Bu sosyal ağlar, göçün yol açacağı maddi ve manevi problemleri önemli oranda azaltmakta ve göç hareketini özendirmek suretiyle göç etme isteğini sürekli yaygınlaştırmaktadır. Evlilik yoluyla Belçika'ya göç etmiş olan ve göçün yarattığı maddi ve manevi olumsuzluklar karşısında göçmen ilişkiler ağından yararlanan katılımcılar bu konuda şunları söylemişlerdir:

“Büyüklerimiz bizden önce gittikleri için Avrupa'nın kapısını açmışlar, daha sonra bizler de evlilik yoluyla o kapıdan girmeye devam etmişiz. O kadar çok göç olmuş ki; Schaerbeek Belediye Başkanı ‘Emirdağ mı büyük Türkiye mi?’ gibi bir espri yapmış.” (Katılımcı 34, Erkek, Emirdağ, 22.07.2011).

“Belçika'ya gittikten sonra ilk üç gün içerisinde geri dönmeyi yollarımı aradım. Ama yakın akrabalarım arasında durumu iyi olanlardan biri, ‘Hiçbir yere gidemezsin’ dedi. Bir gün sonra bana kol kanat gerdi. Evimi tuttu. İhtiyaçlarımda yardımcı oldu. Böylelikle Belçika'da kalmaya devam ettim.” (Katılımcı 16, Erkek, Emirdağ, 18.07.2011).

Göçmen ağları ile ana vatandaki göç etmemiş kişiler üzerinde oluşturulan olumlu izlenimler, göç etme isteğini artırarak ulusötesi göçün sürdürülebilirliğini önemli düzeyde etkilemektedir. Anlaşılmalı evlilik yoluyla Belçika'ya giden 41 yaşındaki lise mezunu katılımcı, göçmen ilişkiler ağının Belçika'ya göç etme aşamasında önemli bir kanal olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir.

“Amcamlar, ağabeyim, kardeşim, birçok akrabam hepsi Belçika'da. Benim Belçika'ya gitmeme ağabeyim yardımcı oldu, ben de kardeşimin Belçika'ya gelmesine yardımcı oldum.” (Katılımcı 64, Erkek, Emirdağ, 10.08.2011).

Aileye veya ortak kökene dayanan bu sosyal ağlar göçmenler ve aileleri açısından göç sürecinin güvenli ve daha kontrol edilebilir olmasını sağladığından, gerek gençlerin gerekse ailelerinin evlilik yoluyla göçe ilişkin düşüncelerinde önemli bir rol oynamıştır. Bu durum da ulusötesi göç kararının hane halkı tarafından da desteklenerek hız ve süreklilik kazanmasına yol açmıştır.

Etnik Ekonomide İş Bulma İmkânı

İşsizlik konusu evlilik yoluyla Türkiye'den Belçika'ya gelenler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Özellikle Türkiye'den evlilik yoluyla gelen erkekler, en kısa süre içerisinde bir iş bularak maddi kazanç sağlama yükümlülüğü taşımakta ve dil bilmedikleri için iş bulma hususunda yakınlarına ve eşinin ailesine bağımlı kalmaktadırlar. Bu süreçte aile, akraba veya hemşehrilerinin çalıştırdığı çoğunlukla temel ihtiyaçlara yönelik olan bakkal, market, manav, fırın, restoran, kuaför gibi küçük ölçekli işletmelerde (etnik ekonomi) çalışmaktadırlar. Şahin Kütük (2012, s. 176); bu tür etnik ekonomilerin ortaya çıkışının, göçmenlerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik birtakım serbest girişim faaliyetlerinde bulunmaları ve göçmenler arasındaki dayanışma ve kültürel bağlarla ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir. Göçmenlerin maddi ve manevi açıdan büyük bir stres altında yaşamalarına yol açan işsizlik sorunu göçmenler arasında kurulan ilişkiler ağı ve etnik ekonomilerle bu şekilde aşılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda Bourdieu (1986, s. 241)'nin ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye ayrımı önemlidir. Ekonomik sermaye, mal ve paraya; kültürel sermaye dile, kültürel özelliklere; sosyal sermaye ise ilişkilere ve iletişim ağlarına dayanmaktadır. Bir sosyal sermaye formu olan ilişkiler ağının varlığı, ekonomik sermayeyi de beraberinde getirmektedir.

Belçika'da yaşayan Emirdağlıların başlıca çalışma alanları fabrika, inşaat, temizlik sektörü veya çeşitli özel firmalar ile Belçika'daki Türklere ait küçük ölçekli işletmelerdir. Göçmen ağları çerçevesinde bu küçük ölçekli işletmelerde çalıştırılmak üzere, akraba veya tanıdıklardan göç etmek isteyenler davet edilebilmekte, böylelikle ulusötesi göç zinciri sürdürülmektedir.

Bu bağlamda Belçika'daki Türklerin ana vatanlarıyla kurdukları sosyo-kültürel bağlar ve temaslar, buna bağlı olarak ortaya çıkan kültürel ve sosyal sermaye, etnik ekonominin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde, göçmenler arasındaki ilişkiler ağı kanalıyla oluşturulan etnik marketler, işsizlik sorununa geçici çözümler getirmekle birlikte bu sorun özellikle günümüzde daha da yaygın bir hâle gelmiştir. Bu çerçevede Türklerin ekonomik olarak önemli adımlar atmalarına rağmen kendi içlerinde kapalı kalmalarının dezavantaj yaratan bir durum olduğunu, Brüksel Bölgesi Milletvekili Mahinur Özdemir şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Türklerin ekonomik olarak çok büyük katkıları var fakat bu katkılarının yeterince farkında değiller. Herkesin ufak tefek bir marketi, işletmesi, bir yatırımı var. Artık birçoğu iş alan konumundan işveren konumuna geçtiler. Fakat bunu yeterince bir güç olarak kullanamıyorlar. Çünkü Belçikalı iş adamları dernekleri arasına entegre değiller. Belçikalıyla ticaret fazla yapmazlar, Türk mahallesinde kendi aralarında, kendilerine yönelik ticaret yapıyorlar.” (Mahinur Özdemir, Brüksel, 05.11.2010).

Dil Probleminin İlişkiler Ağı Kanalıyla Aşılabilir Olması

Göçmen ilişkiler ağı, çoğunlukla aynı bölgelere yerleşen göçmenlerin yaşadıkları ülkede konuşulan dili bilmemenin getireceği birtakım sorunlarla karşılaşmadan sosyal hayatlarını devam ettirebilmelerini; gerekli olduğu durumlarda ise dil bilen akraba veya yakınlarından yardım alabilmelerini sağlamak suretiyle dil sorununu asgari düzeye indirmek gibi olumlu bir işleve sahiptir. Türk Federasyonu Derneği Başkanı Hamit Atak bu konuda şunları söylemiştir:

“Bizim toplumumuzda yardımlaşma, dayanışma çok olduğu için ilk gelenler dil öğrenmeye de fazla ihtiyaç duymamışlar. Sendikada veya belediyede bir işleri olduğunda yanlarında dil bilen birilerini götürmüşlerdir. Onlar da yardımcı olmuştur. Mesela benim haftada 2-3 günüm mutlaka doludur. Dil bilmeyenlerin yardıma ihtiyacı olduğunda onlara yardıma giderim. Böyle etkenler yüzünden dil problemini çok fazla hissetmemişler.” (Hamit Atak, Gent, 07.11.2010).

Türklerin Belçika'da gettolar hâlinde yaşadıkları sosyal çevrede dil bilmemek nedeniyle fazla sorun yaşamadıklarını ancak bir arada yaşıyor olmanın dil öğrenme sürecini zorlaştırdığını, evlilik yoluyla Belçika'ya göç etmiş ve inşaat işinde çalışmakta olan 55 yaşındaki katılımcı şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Belçika'daki Türkler genellikle iç içe yaşadıkları için oranın dilini öğrenmekte zorluk çekiliyor. Eğer Almanya'daki Türkler gibi dağınık yaşasaydık belki oranın dilini daha kolay öğrenebilirdik, çünkü öğrenmek mecburiyetinde kalırdık. Şimdi yaşadığımız çevrede hep Türkler olduğu için orada Türkçe konuşuyoruz, ama en basitinden hastanede bir işiniz olduğunda, yanınızda bir tercüman olmadan derdinizi anlatamıyorsunuz, çalışmak da zor oluyor.” (Katılımcı 34, Erkek, Emirdağ, 22.07.2011).

Göç sürecinin ilk aşamasında yaşadıkları ülkenin dilini henüz bilmeyenler için ilişkiler ağının avantajı olarak değerlendirilebilecek bu işlevi, uzun vadede ise göç edenlerin dil öğrenim sürecini yavaşlatması açısından bir dezavantaja dönüşebilmektedir. Maddi sorunlar nedeniyle çalışma hayatına atılarak dil öğrenmek için gerekli zamanı ve enerjiyi ayıramayan göçmenler, yaşadıkları sosyal çevrenin dışına çıktıklarında dil bilen akraba veya yakınlarına bağımlı olarak hareket etmek durumunda kalmaktadırlar. Hareket özgürlüklerini kısıtlayan bu durum, kendilerini ifade etme imkânını da sınırlamaktadır. Kanaat önderi olarak kendisiyle görüşülen Brüksel/Fatih Camisi imamı, “Türklerin dil sorunu nedeniyle dış çevreyle fazla irtibat kuramadıklarını, dolayısıyla kendilerini ifade edebilecekleri Türk kahvesi, cami, dernek, lokal gibi mekânları tercih ettiklerini” dile getirmiştir (Brüksel, 06.10.2011). Aşağıda ifadeleri yer alan katılımcıların konuya ilişkin görüşleri de bu durumu destekler niteliktedir.

“16 yıldır Belçika’dayım, hâlâ da dili tam olarak öğrenmiş değilim. Ekonomik durumumuz da ilk gittiğimiz dönemde rahat olmadığı için, evimizi kuralım, çalışalım, borçlarımızı ödeyelim düşüncesiyle bir okula gidip yeterli eğitimi de alamadığım için kulaktan dolma kelimelerle dil öğrenmeye çalıştım ama tam olarak öğrenemedim.” (Katılımcı 46, Erkek, Emirdağ, 27.07.2011).

“Evlenerek Belçika’ya ilk geldiğimde dil sorunu yaşadım. Türkler arasında yaşadığımız için bu çevrede pek sorun yaşamadım ama kâğıt kürek işleri için idari yerlere gittiğimde, hastaneye gittiğimde sorun yaşıyorum, oralarda işlerimi yalnız hâlledeyemiyorum, birinin bana yardım etmesi gerekiyor.” (Katılımcı 13, Kadın, Brüksel, 09.11.2010).

3.2. Ulusötesi Evlilikler ve Sosyal Çevre (Aile, Akraba, Hemşehri) Bağları

Ulusötesi Evlilikler

Daha iyi yaşam olanaklarına kavuşma hayali, mevcut köklü gelenekler ve göçmen ağları üzerine inşa edilmekte olan ulusötesi göç hareketinin itici etkenlerinden biri ulusötesi aile ağlarıdır. Küreselleşme ve bilgi teknolojilerinde yaşanan değişim ve ilerlemeler sayesinde oldukça gelişen bu ağlar, hem Batı Avrupa’ya göç etmek isteyen insanlar için hem de Batı Avrupa’da Türk kültür ve geleneklerini sürdürmek, aile yapısına uygun bir eş seçmek amacıyla Türkiye’den evlilik yapmayı tercih edenler için önemli bir anlam ifade etmektedir. Ulusötesi evlilikler bu ağlar kanalıyla gerçekleşmekte ve ulusötesi sosyal hareketliliği besleyen en önemli kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır (Schmidt, 2011, ss. 57-58).

Göçmen ağları; akrabalık ve hemşehrilik gibi önemli ilişkilerin rol oynadığı yapılanmalardır. Emirdağ’dan Belçika’ya evlilik yoluyla gerçekleşen ulusötesi göçlerde de göçmen ağlarının önemli bir rolü bulunmaktadır. Hem aile kurumunda kültürel değerlere bağlı kalınması hem de memleketindeki akraba veya yakınının daha iyi imkânlarla sahip olması için yurt dışına gelişinin sağlanması amacıyla Emirdağlılar arasında akraba evlilikleri yoğun bir şekilde gerçekleşmektedir. Ayrıca özellikle aile kurma yoluyla göçlerin yaşandığı ilk dönemlerde, Belçika’da oturma izni almak için anlaşmalı evliliklere başvuran kişiler de olmuştur. Bu durum ulusötesi evliliklerde boşanma oranlarının yüksek olmasında da etkilidir.

Belirli bir ekonomik birikim sağladıktan sonra ana vatana geri dönme düşüncesiyle Belçika’ya göç eden ilk kuşak göçmenlerin aile birleşimi kanalıyla yanlarına aldıkları çocuklarının, aile kurma yoluyla Türkiye’den yaptıkları evlilikler, ulusötesi göç hareketinin zincirleme bir hâl alarak devam etmesine, dolayısıyla ana vatana kesin dönüş fikrinin sürekli ertelenmesine yol açmıştır. Ekonomik durumunu biraz iyileştirdikten, hatta en eski yerel ifadesiyle “bir çift öküz parası” biriktirdikten sonra vatana geri dönme niyetiyle başlayan gurbet yolculuğu planlanan şekilde gerçekleşmemiş ve kökleri giderek Belçika’ya

bağlanan göçmenlerin kesin dönüşe ilişkin düşünceleri zamanla yok olmaya başlamıştır. Emekli olan göçmenlerin Belçika'daki sağlık ve sosyal güvenlik sistemi, aile ve sosyal çevre bağları gibi nedenlerden dolayı kesin dönüş yapmayı yılın yarısını Türkiye'de, diğer yarısını da Belçika'da geçirdikleri tespit edilmiştir. Ulusötesi göçmenlik durumunun en iyi örneklerinden sayılabilecek olan emekliler yani "iki ülkede yaşayanlar", her iki ülke ile bağlarını, sosyal ve kültürel temaslarını sürdürmeleri nedeniyle ulusötesi dolaşımın sürekliliğine yol açmaktadırlar.

Oluşturdukları ilişkiler ağı sayesinde Belçika'da belirli bölgelerde yoğunlaşan ve geleneksel yapılarını, kültürlerini korumak amacıyla kendi içlerinde bütünleşmiş kapalı bir toplum özelliği gösteren Emirdağlılar, gerçekleştirdikleri ulusötesi evlilikleri ana vatan ile bağlantı kurma aracı olarak görmektedirler. Türkiye'den yaptıkları evlilikler ile kültürel değerlerini ve geleneksel yapılarını korumaya çalışmaktadırlar. Bu konuda Avrupa Uyum Merkezinde çalışan Necdet Karataşlı şunları söylemiştir:

"Türkiye'den yapılan evlilikler aslında memleketle bağlantı kurma yoluydu. Emirdağlılar arasında öyle bir ağ oluştu ki, bir dönem burada müthiş bir şekilde amca oğlu, amca kızı, hala oğlu, hala kızı ile akraba evlilikleri başladı. Bu bir evlilikti ama aynı zamanda amaç, akrabasını kurtarmak, kendisine akraba ve yakınlardan oluşan bir çevre kurmak ve kültürü yaşatmaktı." (Necdet Karataşlı, Emirdağ, 30.07.2011).

Emirdağ'dan Avrupa'ya gerçekleşen zincirleme göç hareketinde ulusötesi evliliklerin önemine değinen, görücü usulü ile evlenerek Belçika'ya göç etmiş lise mezunu 34 yaşındaki katılımcı düşüncelerini şu sözlerle dile getirmiştir:

"Mesela bir kişi yurt dışına gidiyor, o teyzesinin oğluya evleniyor, sonra onların çocukları akrabalarla evleniyor... Bu şekilde bir zincir oluşturulduğu için her köyden belirli bir ülkeye göç oluyor. Mesela benim kayınpederim tek başına gitmiş, şu anda 2 kardeşi orada, 2 kayınbiraderi orada. Onların çocukları var... Bu şekilde bir kişi 60 kişi hâline geliyor." (Katılımcı 22, Erkek, Emirdağ, 20.07.2011).

Katılımcıların görüşlerinden de anlaşılacağı üzere, göçmen ilişkiler ağının önemli halkalarından birini oluşturan ulusötesi evlilikler, göçün zincirleme bir şekilde devam etmesine yol açmaktadır.

Sosyal Çevre (Aile, Akraba, Hemşehri) Bağları

Göçmen ilişkiler ağı, Emirdağ'daki günlük yaşamın, Belçika'daki Türk topluluğunun yaşamı ile yakından ilişkili olmasını sağlamakta ve Emirdağ'da yaşayanları Belçika'daki hayat şartlarından haberdar etmek suretiyle ulusötesi göçü teşvik edici bir rol oynamaktadır. Emirdağ'daki ailelerin çoğunun, Batı Avrupa'da yakın ilişkilerini sürdürdükleri akrabalarının olması ve birçok Belçikalı Türk'ün özellikle de iş adamlarının zamanlarının önemli bir kısmını

Emirdağ'da geçirmeleri ve benzeri durumlar; göçmen toplum ve ana vatan arasındaki ilişkilerin canlı tutulmasına ve uluslararası dolaşımın sürekliliğine yol açmaktadır.

Belçika'da yaşayan Emirdağlıların büyük çoğunluğu, yerel ekonomiyi canlandırmak, aile, akraba ve yakınlarını ziyaret etmek ve Türkiye ile ilişkileri sürdürmek amacıyla, maddi durumlarına göre Emirdağ'a ziyaretlerde bulunmaktadırlar. Bu duruma ilişkin olarak aile birleşimi yoluyla Belçika'ya göç eden 46 yaşındaki katılımcı ile evlilik yoluyla göç eden 34 yaşındaki katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Çocuklarımızın geleceği için, kültürümüzü yaşatmak için her yıl gitmeye devam ediyoruz Emirdağ'a...” (Katılımcı 6, Kadın, Brüksel, 04.11.2010).

“Her yıl Emirdağ'a geliyoruz. Hem Antalya, İzmir'e falan tatile gidiyoruz bir haftalığına, hem de geri kalan vaktimizi Emirdağ'da olan akrabalarımız ve yakınlarımızla geçiriyoruz. Senede bir de olsa bu şekilde görüşüyoruz. Yoksa unutulur gideriz.” (Katılımcı 22, Erkek, Emirdağ, 20.07.2011).

Ayrıca, kitle iletişim araçları ve ulaşımda yaşanan hızlı gelişmeler, göçmenlerin ana vatanlarındaki akraba ve yakınları ile sosyo-kültürel ilişkilerini sürdürebilmeleri ve onlara Belçika'daki sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamları hakkında bilgi aktarabilmeleri açısından önemli kolaylıklar sağlamaktadır.

Artan ulusötesi hareketlilik sonucunda Belçika'da önemli bir nüfusa ulaşan ve aile, akrabalık veya hemşehrilik ağlarıyla birbirlerine bağlanmış olan Emirdağ'dan göç etmiş Türklerin içinde buldukları bu sosyal çevre ve koşullar, yeni gelen göçmenlerin kültür şoku yaşamalarını önleyerek uyum sağlama süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Aşağıda görüşlerine yer verilen, evlilik yoluyla Belçika'ya göç etmiş olan katılımcılar, Belçika'da akraba ve yakınlarından oluşan bir sosyal çevreleri olduğu için uyum sağlamakta çok zorluk çekmediklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Belçika'ya gelince gurbetçilik çekmedim çünkü Emirdağ'da 2 dayım varsa orada da 2 dayım, bir halam, teyzem, amcam vardı; akrabalarımın çoğu oradaydı yani. Emirdağ için Belçika'da gurbetçilik olayı yoktur.” (Katılımcı 29, Kadın, Emirdağ, 21.07.2011).

“Belçika'da yaşamaktan memnunum, uyum sağlamakta çok zorluk çekmedim, zaten hep Türklerin yaşadığı bir çevredeyiz. Yabancılık, zorluk çekmiyoruz, oraya 'küçük Emirdağ' diyorlar.” (Katılımcı 33, Kadın, Emirdağ, 22.07.2011).

İlişkiler ağının ulusötesi göçü etkileyen bir diğer önemli işlevi de, göçmenleri kültür ve gelenekler gibi ortak toplumsal kökenli bağlar aracılığıyla birbirine bağlaması ve çocukların ana kültürün hâkim olduğu bir çevrede, gelenek ve göreneklerini öğrenerek yetişmelerini sağlamasıdır. Belçika'da yaşayan Emirdağlılar ana dili ve kültürü yaşatmaya, gelecek nesillere aktararak korumaya çaba göstermektedirler. Belirli bölgelerde toplu hâlde yaşıyor

olmaları ise bu amaca ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Buna ilişkin olarak katılımcılar, “Hollanda ve Almanya’da yerleşimin dağınık olmasının aksine, Belçika’daki Türklerin genellikle bir arada yaşamalarından dolayı kültürlerine oldukça bağlı olduklarını” ifade etmişlerdir. Emirdağ Belediye Başkanı Cengiz Pala, “Belçika’daki Emirdağlıların dil ve kültürlerini gelecek nesillere aktarmak konusunda oldukça duyarlı davrandıklarını, bir arada yaşamalarından dolayı manevi duygularını ve bağlarını sürdürdüklerini, dolayısıyla kültürün yok olacağına inanmadığını” vurgulamıştır (Emirdağ, 25.07.2011). Konuyla ilgili olarak görüşlerine başvurulana diğer katılımcılar da, Belçika’da Türk kültürünün gelecek nesillere korunarak aktarılabilceği yönündeki düşüncelerini şu sözleriyle desteklemişlerdir:

“Biz Emirdağlılar olarak bir arada yaşadığımız için kültürümüzle zaten iç içeyiz. Mesela Schaerbeek tam bir Türk mahallesidir; köftecisi, dönercisi, camisi, marketi... Her şeyiyle sanki Türkiye...” (Katılımcı 44, Kadın, Emirdağ, 26.07.2011).

“Türk kültürünü kesinlikle yaşıyoruz. Zaten çocuklarımız da Türkler içinde yetiştiği için bütün geleneklerimizi öğreniyorlar. Düğünler, bayramlar, özel günler hepsini biliyorlar; zaten aktarmamıza gerek kalmadan, doğrudan böyle bir ortam içerisinde yetişiyorlar, öğreniyorlar ve yaşıyorlar.” (Katılımcı 33, Kadın, Emirdağ, 22.07.2011).

Gerek ulusötesi evlilikler gerekse sosyal çevre bağlarıyla ulusötesi göçe katılan Emirdağlıların aile, akraba veya hemşehrlik ilişkileriyle köklerinin Belçika’ya bağlandığı, bu nedenle Türkiye’ye kesin dönüş yapamayacakları ve dolayısıyla ulusötesi göçmenlik durumlarının devam edeceği anlaşılmaktadır. Katılımcıların konuya ilişkin aşağıda yer alan ifadeleri durumu özetler niteliktedir:

“Ben 1970’te işçi olarak gittim Belçika’ya. Otuz beş yıl urgan fabrikasında bakımcı olarak çalıştım. Altmış beş yaşında emekli oldum. Orada yaşamaya devam ediyorum. Geri dönmeyi düşünmüyorum. 3-5 ay memlekette yaşıyoruz yine ama torunlar orada, onları orada bırakmak mümkün değil. Geri dönerim desem yalan olur. Evlatlarımdan nasıl ayrılırım?” (Katılımcı 23, Erkek, Emirdağ, 20.07.2011).

“Babam 40 sene önce buradan giderken, üç sene daha fazladan askerlik yapacağım, döndüğümde ev parası ile geleceğim demiş buradakilere ama dönememiş. Şimdi biz de geri dönemiyoruz, çünkü orada çocuklarımız evleniyor, torunlarımız oluyor derken kök salıyoruz. Yani bir giden ancak tabutla dönüyor burada.” (Katılımcı 53, Kadın, Emirdağ, 30.07.2011).

Kanaat önderi olarak görüşlerine başvurulana Türk Dernekler Birliği Başkanı Sedat Kaya ve “Abdostder” Belçika Şubesi Başkanı Birgül Kapaklıkaya da, aile ve sosyal çevre bağlarından dolayı Türkiye’ye kesin dönüşün pek mümkün olmadığını şu sözleriyle ifade etmişlerdir:

“Türkiye’ye temelli dönüş zor görünüyor, çünkü çocuk ve torunlar burada, kökler buraya bağlanıyor ve gittikçe Türkiye’den kopuyor. Yani oradaki bağlar zayıfladıkça buradaki bağlar güçleniyor. İnsanlar belirli bir yaşa geldikten sonra Türkiye’de daha fazla vakit geçiriyorlar ama temelli dönemiyorlar.” (Sedat Kaya, Brüksel, 09.11.2010).

“Artık birçoğunun kökleri Belçika’ya bağlandığı için, çocukları, torunları, sosyal çevreleri orada olduğu için tamamen dönmeleri yine de zor gibi görünüyor. Ancak emekli olduktan sonra 6 ay kadar Türkiye’de kalıp tekrar çocuklarının yanına dönüyorlar.” (Birgül Kapaklıkaya, Brüksel, 10.11.2010).

Belçika Diyanet Vakfı dikiş nakış kursuna giden 6 kadın katılımcı ile gerçekleştirilen, Türkiye’ye geri dönüşe ilişkin tutumlarının değerlendirildiği odak grup görüşmesinde (Brüksel, 09.11.2010); katılımcıların Türkiye’ye kesin dönüş yapmayı düşünmemelerine yol açan en önemli etkenin aile ve sosyal çevre bağları olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Yaman, 2012, s. 101).

Dolayısıyla, Emirdağ’dan Belçika’ya göç eden ulusötesi göçmenlerin, sürekli bir dolaşım ağı içerisinde bulduklarını; ticaret, ziyaret, aile ve sosyal çevre bağları vb. gibi nedenlerle iki ülke arasında sürekli gidiş geliş yaptıkları, temaslarda buldukları yani iki ülkede birden yaşadıkları söylenebilir. Özellikle emekli olan göçmenlerin, yılın altı ayını ana vatanlarında, diğer altı ayını ise Belçika’daki yerleşim yerlerinde geçirmeleri, kesin dönüşe ise gerek sosyal haklar, gerekse aile ve sosyal çevre bağları nedeniyle sıcak bakmamaları, ulusötesi göç ve ulusötesi göçmenlik durumuna gösterilebilecek iyi bir örnek niteliğindedir.

Göçmen ilişkiler ağının oluşturduğu önemli bir yapılanma da, Avrupa’daki Türklerin, ilişkiler ağını güçlendirerek kendi varlıklarını koruyabilmeleri, kültürel değerlerini gelecek nesillere aktarabilmeleri ve yaşadıkları toplumlarda etkin olabilmelerini sağlayan dernekler ve sivil toplum örgütleridir.

Belçika’da Türkler tarafından kurulan sivil toplum örgütleri (kadın dernekleri, sportif kuruluşlar, yardımlaşma dernekleri, dinî dernekler vb.) sayıca fazla olmakla birlikte bu örgütlerin faaliyetleri, birbirleriyle iş birliği ve Belçika’daki etkinlikleri beklenenin altında kalmaktadır (Gelekçi ve Köse, 2009, s. 184). Bu türden dernek ve sivil toplum örgütlerine Emirdağlıların üyelik ve katılımlarının düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Ancak göçmenler arasında vakit ayırabilenlerin, çeşitli dernek veya vakıfların düzenlediği birtakım faaliyetlere veya Fransızca okuma-yazma kursu gibi çeşitli kurslara katıldıkları görülmektedir. Yoğun çalışma temposu nedeniyle sosyal etkinliklere fazla vakit ayıramayan Belçika’daki Emirdağlılar arasında çoğunlukla kadınların katıldığı okuma-yazma kursları veya el becerisini geliştirici kurslar (dikiş-nakış, boyama vb.), boş vakitlerin faydalı bir şekilde değerlendirilmesini ve göçmenler arasındaki dayanışma ve hemşehrlik bağlarının, dolayısıyla ilişkiler ağının güçlenmesini sağlamaktadır.

Sonuç

Göçmen ilişkiler ağı, ulusötesi göçü özendiren ve sürdürülebilirliğini artıran önemli bir etkidir. Emirdağ-Belçika örneği üzerinden ele alınan bu çalışmada, ulusötesi göçün sürdürülebilirliğinde, göçmen ilişkiler ağının etkisi ve önemi ortaya konmuştur. Emirdağ ilçesinden ilk zamanlarda daha çok ekonomik nedenlere dayalı olarak gerçekleşen göç hareketi, Belçika'daki akraba ve hemşehriler üzerinden kurulan toplumsal ilişkiler ağı ile de yakından ilişkilidir. Göçmen ilişkiler ağının en önemli göstergelerinden biri, günümüzde hâlâ yaygın olarak görülen ulusötesi evliliklerdir.

Emirdağ ilçesinden gerçekleşen göç hareketinin çoğunlukla Belçika'ya ve Belçika'daki belirli yerleşim yerlerine doğru yönelmesinde, göçmenlerin ana vatanları ile oluşturdukları sosyal köprü ve ilişkiler ağı birinci derecede rol oynamıştır. Aynı ağ, gidilen yerlere birbirlerini zincirleme şekilde götürmeleri şekliyle de süreci tam bir göç dalgasına dönüştürmüştür. Böylece aile birleşimi kanalıyla göç edenlerin, akraba ve yakınlarının hayatını kurtarmak, kültür ve geleneklerin devamlılığını sağlamak amacıyla ana vatandan yaptıkları evlilikler, göçün zincirleme olarak devam etmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca küreselleşme süreciyle birlikte kitle iletişim ve ulaşım araçlarında yaşanan gelişmeler, insanların hareketlilik alanını artırarak ulusötesi göçü olanaklı kılması ve süreci hızlandırması bakımından oldukça etkili olmuştur.

İlk giden göçmenler, sonradan göç edenlerin sosyal, kültürel ve ekonomik sermayelerini oluşturmakta ve böylelikle göçün ortaya çıkartacağı risk ve maliyetlerin aşgari düzeye indirilmesini sağlamaktadırlar. İlk göçmenlerden sonra, geride kalan akraba ve arkadaş çevresi için göçün potansiyel maliyeti önemli oranda düşmektedir. Evlilik yoluyla göç eden erkekler ilk aşamada dil sorunu ve iş bulma konusunda yaşadıkları sorunlar sebebiyle, akraba ve yakınlarına ait küçük ölçekli işletmelerde çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, etnik marketler göçün ilk aşamasında yaşanabilecek risk ve maliyetleri en aza indirerek ulusötesi göçün sürdürülebilirliği üzerinde etkili olmaktadır. Göçmenler tarafından oluşturulan ve aileye veya ortak kökene dayanan bağlara dayalı olarak oluşan ağlar, barınma ve iş bulma konusunda yeni gelenlere yardımcı olmakta; kişisel birtakım sorunlar karşısında sosyal ve psikolojik destek sağlamaktadır. Bu tür bağlar aynı zamanda insanların gerektiğinde maddi ve manevi yardım almak, iş bulmak gibi konularda başvurabilecekleri, yaşadıkları sorunların çözümünde yardımcı ve güç kaynağı olmak bakımından da önemli bir toplumsal sermaye görevi ifa etmektedir.

Belçika'da yaşayan Türklerin dernekler ve sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine katılımlarının artırılması da, göçmenler arasındaki birlik, dayanışma, iş birliği ve ilişkiler ağının güçlenmesini sağlayacak ve göçmen ağlarının daha kurumsal hâle gelmesine imkân verecektir. Emirdağlı

göçmenlerin memleketleriyle kurmuş oldukları ilişkiler ağı sayesinde, Belçika'da aile, akraba ve hemşehrilerinden meydana gelen bir sosyal çevrenin oluşması, göç eden bireylerin sosyo-kültürel uyum problemi yaşamalarını önemli ölçüde önlemektedir. Ayrıca bu ağlar, aile ve sosyal çevre bağları genişledikçe kökleri giderek Belçika'ya bağlanan göçmenlerin ana vatana geri dönüşe ilişkin düşüncelerini değiştirerek her iki toplumun bir parçası olarak varlığını sürdüren ulusötesi toplumun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Sonuç olarak, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan göçün ortaya çıkardığı risk ve maliyetleri en aza indirmesi, ulusötesi evlilikler kanalıyla zincirleme bir nüfus hareketine yol açması ve ülkede çok kültürlü bir nüfusun oluşmasında önemli bir rol oynaması sebebiyle, göçmen ilişkiler ağının ulusötesi göçün sürdürülebilirliği üzerinde oldukça önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa* (2. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. (In.) (John G. Richardson, Ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. (pp.241-258), New York: Greenwood Press.
- Castles, S., Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (1. bs.). (B. U. Bal, İ. Akbulut, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cederberg, M. (2012). Migrant Networks and Beyond: Exploring the Value of the Notion of Social Capital for Making Sense of Ethnic Inequalities. *Acta Sociologica* 2012, 55 (1), 59-72.
- Dışişleri Bakanlığı, Brüksel Başkonsolusluğu, 2008 Yılı Verileri.
- Eurostat. 02.10.2014 tarihinde
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_gind&lang=en
 adresinden erişildi.
- Fernandes, D., Paul, B., (2011). Social Networks of Migrant Construction Workers in Goa. *The Indian Journal of Industrial Relations*. Vol. 47. No. 1.
- Gelekçi, C. ve Köse, A. (2009). *Misafir İşçilikten Etnik Azınlığa Belçika'daki Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Haug, S. (2008). Migration Networks and Migration Decision-Making, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol: 34, No: 4, 585-605.
- Kaya, A. ve Kentel, F. (2008). *Belçika Türkleri Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?* (S. Gökçe, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G. ve diğerleri. (2008). *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford, New York: Clarendon Press.

- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*. 24, 1-24.
- Reniers, G. (2000). On the Selectivity and Internal Dynamics of Labour Migration Processes: An Analysis of Turkish and Moroccan Migration to Belgium. *Communities and Generations Turkish and Moroccan Populations in Belgium* (R. Lesthaeghe, Ed.). Belgium: VUB Press, 59-93.
- Schiller, N. G., Basch, L., Blanc, C. S. (1995). From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly*. Vol. 68, No. 1, 48-63.
- Schmidt, G. (2011). Migration and Marriage: Examples of Border Artistry and Cultures of Migration? *Nordic Journal of Migration Research*, 1(2), 55-59.
- Şahin Kütük, B. (2012). Almanya'daki Etnik Ekonomilere İşçi Göçü Olarak Ulusötesi Evlilikler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Bahar (16), 173-190.
- Timmerman, C., Lodewyckx, I., Wets, J. (2009). Marriage at the Intersection Between Tradition and Globalization Turkish Marriage Migration Between Emirdag and Belgium from 1989 to Present. *History of the Family*, (14), 232-244.
- TÜİK. 05.01.2012 tarihinde <http://tuikapp.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul> adresinden erişildi.
- Vertovec, S. (2002). Transnational Networks and Skilled Labour Migration. *Ladenburger Diskurs "Migration" Gottlieb Daimler- und Karl Benz-Stiftung, Ladenburg, 14-15 February 2002*. [19 Ocak 2012] tarihinde http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers/WPTC-02-02_Vertovec.pdf adresinden erişilmiştir.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaman, G. (2012). *Evlilik Yoluyla Afyon-Emirdağ'dan Belçika'ya Gerçekleşen Göçler ve Yaşanan Süreçler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

